

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ – СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ільницька Н. Ф., старший викладач кафедри підприємницького та корпоративного права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Різноманітність та складність економічних зв'язків, відносин, у які вступають юридичні особи – суб'єкти підприємництва, спричиняє підвищення кількості спорів в економічній сфері, збільшення кількості звернень до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. Це, в свою чергу, впливає на оперативність розгляду справ судами, ефективність судової системи в сфері розгляду господарських спорів та адміністративних справ.

Також на сьогоднішній день збільшилася кількість корпоративних спорів, спорів, пов'язаних з рейдерським захопленням бізнесу, спорів між суб'єктами підприємництва і контролюючими органами (податкові, митні органи). Дані категорії спорів законодавчо до кінця не врегульовані, що обумовлене прогалинами і нестиковками українського законодавства, тому вимагають глибоких знань як матеріальних, так і процесуальних норм права і практичного досвіду у сфері захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва [1, с. 5]. Саме тому добре налагоджена система господарських та адміністративних судів, усунення корупційної складової в цій сфері, професіоналізм і добросовісність суддів є важливою передумовою і гарантією поживлення підприємницької ініціативи, притоку вітчизняних, а особливо іноземних інвестицій.

Як правило, спори, які виникають у процесі функціонування юридичних осіб – суб'єктів підприємництва, розглядаються господарськими та адміністративними судами.

Право на судовий захист передбачено ч. 3 ст. 8 Конституції України, відповідно до якої звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. За ч. 4 ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. До таких суб'єктів і відносяться юридичні особи – суб'єкти підприємництва. За ст. 55 Основного Закону права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Крім того, дана стаття передбачає право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, але після використання всіх національних засобів юридичного захисту.

Перед тим, як розглянути особливості судового захисту прав та законних інтересів юридичних осіб, звернемось до способів захисту, які визначені чинним законодавством.

Так, за ч. 2 ст. 16 ЦКУ способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Приблизно такий самий перелік визначено й у ст. 20 ГКУ стосовно суб'єктів господарювання.

Саме ці способи застосовує господарський суд при забезпеченні захисту порушених прав юридичних осіб у сфері підприємництва, адже, здійснюючи правосуддя, господарський суд захищає права та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. У випадку якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону (ст. 5 ГПК).

Також господарський суд може застосовувати способи, передбачені договором, або визначені самим судом, якщо вони не суперечать закону. Ця можливість також передбачена абз. 12 ч. 2 ст. 16 ЦК після внесення до нього змін 03.10.2017 р. І тут доречно буде навести позицію Великої Палати Верховного Суду, яка у п. 71 постанови від 04.06.2019 р. у справі № 916/3156/17 зазначила, що господарський суд, відповідно до викладеної в позові вимоги, може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, який не суперечить закону, але лише за наявності двох умов одночасно: по-перше, якщо дійде висновку, що жодний установлений законом спосіб захисту не є ефективним саме у спірних правовідносинах, а по-друге, якщо дійде висновку, що задоволення викладеної у позові вимоги позивача призведе до ефективного захисту його прав чи інтересів.

Що стосується способів судового захисту, що застосовуються адміністративними судами, то підходи дуже схожі з господарськими судами, але з урахуванням специфіки адміністративних справ. За ст. 5 КАСУ відповідний захист здійснюється шляхом: 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії; 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень; 6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1–4 та стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Таким чином, адміністративний суд може застосовувати вищезазначені, а також інші способи, які не суперечать закону і забезпечують ефективний захист прав, свобод, інтересів юридичних осіб та інших суб'єктів (така можливість передбачена ч. 2 ст. 5 КАСУ).

Процесуальні способи захисту можна класифікувати залежно від форми судочинства на способи судового захисту у позовному провадженні (загальному або спрощеному), наказному провадженні, у справах про банкрутство, учасників провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів [2, с. 165].

Але поряд із судовим захистом важливе значення мають так звані альтернативні, або позасудові, форми захисту прав юридичних осіб, такі як третейський розгляд спорів, міжнародний комерційний арбітраж, медіація.

Так, у більшості комерційних договорів з іноземними суб'єктами підприємства передбачено арбітражний порядок вирішення спорів. Якщо проаналізувати досвід захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємства в інших країнах, то можна зробити висновок, що, крім загальних судів, захист здійснюють також спеціалізовані судові або інші органи, які для розгляду справ залучають не тільки юристів, а й професіоналів певного виду діяльності [3, с. 21].

Особливою формою захисту є медіація, яка лише починає з'являтися у економічних відносинах. Медіація є альтернативною формою захисту, тобто формою вирішення конфлікту за участю третьої нейтральної, неупередженої сторони (медіатора). Особливістю її є те, що сторони контролюють процес ухвалення рішення щодо врегулювання спору і захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів. У проекті закону України «Про медіацію» № 3504, що внесений Кабінетом Міністрів України 19.05.2020 р., медіація – це добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [4].

Судовий захист прав та інтересів юридичних осіб – суб'єктів підприємства посідає особливе місце серед інших форм захисту. З одного боку, це пов'язано з високим рівнем ризиків при здійсненні підприємницької діяльності, з іншого – з наявністю у судових органів великого обсягу повноважень для такого захисту, забезпеченості виконання рішень судів державним примусом; можливістю приймати превентивні заходи із захисту від можливих порушень прав суб'єктів підприємства у майбутньому [1, с. 7]. Тому розвиток і вдосконалення правового забезпечення судового захисту прав та охоронюваних законних інтересів юридичних осіб – суб'єктів підприємства, а поряд з ним і альтернативних форм захисту, є важливою умовою створення сприятливого клімату для розвитку бізнесу та притоку іноземних інвестицій, надання якомога більших варіантів та можливостей для підприємницьких компаній у вирішенні різноманітних конфліктів у процесі їх діяльності.

Список використаної літератури

1. Зельдіна О. Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.
2. Похиленко І. С. Способи судового захисту суб'єктів господарювання // Юридичний вісник. 2020. № 1 (54). С.162–167.
3. Ніколенко Л. М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства // Економіка та право. 2017. № 2 (47). С.19–24.
4. Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію: Постанова Верховної Ради України від 15.07.2020 № 796-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/796-20> (дата звернення: 01.12.2020).

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СВІДКА В ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Чихірьов В. Л., старший викладач кафедри підприємницького та корпоративного права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 р. (далі – Закон № 2147-VIII) був запроваджений інститут свідків у господарському процесі, якого до цього не було.

Згідно зі ст. 66 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. Водночас свідкові надається право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції за відсутності заперечень учасників справи або в інших випадках незалежно від заперечень учасників справи, зокрема через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин за відповідного дозволу суду [1].

Слід зазначити, що сторони – позивач або відповідач, треті особи та їх представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, також можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

ГПК України визначає осіб, які не можуть бути допитані як свідки. До них, зокрема, відносять: недієздатних фізичних осіб; осіб, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги; суддів і присяжних тощо. За аналогією з іншими процесуальними кодексами, до таких осіб також віднесли священно-